

Lora Sarı: Ruben Heryan ya da bir kurtarıcının öyküsü

Posted on 29/10/2014

Müslümanlaş(tırıl)mış Ermeniler Konferansı'nın konuşmacılarından biri de Anna Aleksanyan'dı. Ermeni Soykırım Müzesi'nde uzman olarak görev yapan Aleksanyan, 'Experiences of Armenian Women from the Years of Genocide' (Ermeni Kadınlarının Soykırım Yıllarındaki Tecrübeleri) başlıklı doktora tezi üzerinde çalışıyor. Aleksanyan, 'Ruben Heryan: Liberator of Armenian Women and Children from Muslim Families after the Armenian Genocide' (Ruben Heryan: Soykırımdan sonra Ermeni Kadınların ve çocukların Müslüman ailelerden Kurtaran Adam) başlıklı sunumunda soykırımdan sonra ömrünü yetim çocuklar ve esir alınan Ermeni kadınları kurtarmaya adanmış Ruben Heryan'ın hikâyesini anlattı. Tebliğin geniş bir özetini sunuyoruz. Birinci Dünya Savaşı sonunda, birçok Ermeni kuruluşu ve uluslararası örgüt ve aynı zamanda şahıslar soykırımdan sağ kalanlara yardım etmeye odaklandılar. Bu insanları bulup kölelikten kurtararak onlara Ermeni kimliklerini iade etmek istediler.

Ruben Heryan

Bu alanda öncü sayılan Ruben Heryan, soykırımdan sonra Ermeni kadınlarının ve yetim çocukların kurtarıcılığına soyundu. 1869'da Tokat'ta doğan Heryan, 1883'te ruhban okulundan mezun olup İstanbul'a taşındıktan bir süre sonra New York'a yerleşerek orada kendi işini kurdu. İstanbul'da yaşadığı dönemde önce Hınçak Partisine üye olan Heryan, daha sonra Ermeni Demokrat Liberal Parti'ye geçti. New York'da da aynı partiyi desteklemeye devam ederek ulusal meselelerin çözümüne kafa yordu. 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında, Heryan iş hayatında yeterli başarıya ve Amerikalı Ermeniler içerisinde

iyi bir itibara sahipti. Ermeni Soykırımı'ndan haberdar olmasıyla her şeyi geride bırakarak, diğer Ermeni gönüllülerle birlikte Yakınoğu'ya taşınan Heryan, orada Ermeni Birliği'ne katıldı. 1918 yazında, Ermeni Birliği gönüllüleri bölümler halinde Filistin'deki savaşa gönderilirken, Heryan ilerlemiş yaşı sebebiyle orduya alınmadı ve Kahire yakınlarında bir hastanede gözcü olarak görevlendirildi. Heryan'ın yazdığı mektuplardan, yaralı Ermeni gönüllülerle ve Fransız askerlerle ilgilenirken bir yandan da birliktekilere katılıp, kendi insanının ve memleketin kurtuluşuna destek olmak için daha genç olmayı arzuladığı görülüyor.

Özgürleştirme Misyonu

Müslümanlaştırılmış Ermenileri kurtarma hareketi 'Kurtarma Misyonu' veya 'Özgürleştirme Misyonu' olarak adlandırılıyordu. Yabancılar tarafından evlat edinilen, evlenen veya dinini değiştiren Ermenileri kurtarmak kolay değildi. Bazen sahipleri onları geri göndermek istemez, onların kimliklerini veya varlıklarını gizler, Ermenilerin Mezopotamya kavimleri arasındaki izlerini siler, onları bir yerden başka bir yere götürürlerdi. Kesin bilgilere dayanarak söyleyebilirim ki, bazen bir Ermeni'yi bulmaya çalışmak aylar ve yıllar sürse de çoğu zaman sonuçsuz kalırdı.

Heryan kendi halkından insanları kurtarmak için Ortadođu'ya gittiğinde 50 yaşlarındaydı. Gri saçları, becerikli ve neşeli yapısı dolayısıyla 'gri saçlı genç adam' rumuzunu almıştı. Bir kaç ay içinde Heryan, 'Ermeni yetimlerin casusu, özgürleştiricisi, kurtarıcısı' oldu. 1919'da 'Genel Ermeni Hayırseverler Birliği''hayati önem taşıyan bu özgürleştirme projesinde, kayıp veya çöllerin derinliklerinde esir alınmış yetimler ile haremlerdeki Ermeni kızlarını' kurtarmak için bir fon oluşturdu.Nisan 1919'da Heryan'a Halep, Der Zor ve çevresindeki kadınları ve çocukları bulma görevi verildi. Heryan özellikle 'suçun şehri' olarak tanımladığı Der Zor'da görev üstlendiği için diğer özgürlük savaşçılarından ayrılıyordu.

Sözde vatanseverlere uymadan

Ruben'in akrabası ve yakın arkadaşı olan Metaks'a gönderdiği mektup 19 Temmuz 1919 tarihli mektup bu açıdan ilgi çekici. Mektupta, Heryan içinde 320 kişinin olduğu bir karavanı Halep'e, 350 yetimi de kelekler yardımıyla Bağdat'a taşıırken karşılaştığı zorlukları anlatıyor. Bu çocukları köylerine geri götürmeyi planlayan, aynı zamanda satın alabildiği kadar Ermeni kadını kurtarmak, ve kaçırılmış insanları bulabilmek için uğraşan Heryan'ın karşılaştığı asıl zorluk ise kurtardığı Ermenileri, bölgedeki Arapların oluşturduğu tehlike sebebiyle, bir gün köylerine geri götürmeye ikna etme noktasında oluyordu. Karşılaştığı parasal zorlukları da anlatan Heryan, Ermenileri Kürtlerden, Türklerden, Araplardan ve diğer efendilerden satın alabilmek için daha fazla maddi sahip olmayı dilediğini yazıyor.

Heryan bütün birikimini bu uğurda harcadığı içinde sonunda cebinde hiç parası kalmamış: "Maddi olarak yıkılacağımı, yaşlanacağımı, hele de amacımı gerçekleştiremeyeceğimi düşündükçe yüreğim kanıyor." Aynı mektupta yetim ve kadınların kurtarılmasını temel mesele olarak görmeyen Ermeni aktivistlerden de söz eden Heryan, onların, başka işlerle meşgul olduklarını anlatıyor. Paris'teki barış konferansına katılan 'Ulusal Ermeni Delegasyonu' üyelerini 'sözde vatanseverler' olarak tanımlayan Heryan'a göre öncelikli olan tutsak Ermenileri özgürleştirmek: " Ben mi aptalım yoksa 'sözde vatanseverler' mi akıllı bilemiyorum ama kendi prensiplerime aykırı hareket etmeyeceğim. Yetimler Ermenistan'ın kalbidir, bir Ermeni'nin bile özgürleşmesi bizim yararımızdır (...) Çölde gezinirken, güneşin altında parıldayan beyaz iskeletler ve kemikler 'yetimlerimizi azat edin' diye haykırırken, buna kim kayıtsız kalabilir? Ölene kadar çabalayacağım."

'Evlenin!' çağrısı

'Özgürleştirme Misyonu'nun en dikkate değer aktivistlerinden, Karen Jeppe'nin evlatlık oğlu, Milletler Cemiyeti'nin Yakındoğu temsilcisi Misak Melkonyan ile Heryan'ın birlikte

çalışması, son derece önemli bir buluşma. Misak'ın hem Arap hem de Ermeni ortaklarla çalışması, kurtarma hareketlarına büyük yarar sağlıyor. Misak'ın emrinde kendisinin oluşturduğu, Ermeni yetimleri ve kadınları arayan ve onları çöldeki bedevilerin çadırlarından kurtaran bir grup atlı bulunuyordu. Bazen bu atlı grubu sınırın Türkiye tarafına geçerek, Türkler ve Kürtler tarafından kaçırılan kadınları ve çocukları kurtarırdı. Kurtulan insanlar Halep'te, şehrin kuzeyinde Kuveyk Nehri'nin kıyısındaki Sheik Daha diye bilinen bahçelere yerleştirilir, herkese gerekli yiyecek, sağlık hizmeti, giyecek sağlanır, kimlikleri tespit edildikten sonra akrabalarının onları bulabilmesi için gazetelere, kiliselere ve Ermeni cemaatlerine isimleri yollanırdı. Başka şehirlerden gelenler bu insanlar arasında kardeşlerini bulmak veya akrabalarının kaderiyle ilgili bilgi toplamak için kamplara gelirdi.

Ruben Heryan sadece çocukların ve kadınların kurtarılması değil, almamış, yerleşme ve rehabilitasyon süreçlerinin sorumluluğunu da üstlenmişti. Özellikle kadınlarda, yıllar süren alıkonmanın, fiziksel ve cinsel istismarın sebep olduğu fiziksel ve psikolojik problemler sebebiyle onları topluma kazandırmak için özel ilgi ve tedavi gerekiyordu. Heryan'la bu bağlamda ortakla çalışan ilk kuruluş 'Halep Ermeni Kadınları Birliği' oldu. Bu kuruluş istismar edilen Ermeni kadınlara sığınma imkânı tanıyordu.

O dönemin fazlasıyla karmaşık meselelerinden biri de yetimlerin ve kadınların, çeşitli sebeplerden ötürü Ermeni kimliklerini tanımayı reddetmeleriydi. Bu insanların çoğu, Ermeni köklerinden çok küçük yaşta koparılmış, dillerini ve milletlerini unutmuşlardı. Aynı zamanda Ermeni olduklarını hatırladıkları hâlde bu kimliği artık reddedenler de vardı.

Heryan'ın endişelerinden biri de, haremlerden kurtarılan Ermeni kızlarının kaderiydi. Heryan, çok kez Ermeni yetimlerle evlenilmesi ve aile kurulması için gönüllülere çağrıda bulundu. 10 Nisan 1919'da Metaks'a yazdığı mektupta Heryan şöyle diyor: "Mümkün olan her yerde evlilik propagandası yapmaya başladım ve iyi sonuçlar alıyorum. 350 dulun ve kızın bulunduğu Adana sığınağında, günde bir, iki bazen dört düğün yapıyoruz. Gönüllülerin çoğu Amerika'dan geliyor..."

Heryan'ın ardından...

Heryan para eksikliğinden ötürü epey sıkıntı yaşıyordu. Ermenilere mümkün olduğunca çok para toplanması için çağrıda bulunuyordu. Ona göre, tutsakların kurtarılması çok aciliyetli bir meseleydi, çünkü yarın çok geç kalınmış olabilirdi. Ekim 1919'da İstanbul'dan Adana'ya gelen Ruben arkadaşları tarafından toplanmış parayı alıp 'çöldeki hayati görevi'ne devam etmek için Der Zor'a döndü. Bu dönemde çölde tam bir kargaşa ortamı hüküm sürmekteydi. Araplar arasında ayaklanma baş göstermişti. Canını zor kurtarabildi. Sonraki dönemde de Heryan 'Özgürleştirme Misyonu' için önce Avrupa'da sonra da Amerika'da para toplamaktan hiç vazgeçmedi. Amerika'dan döndüğünde Ermeni yetim bir kadınla evlenmek ve Mersin, Kilikya'ya yerleşmek istiyordu. Ama ne yazık ki 7 Temmuz 1921'de düğününe birkaç gün kala Kahire'de kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Heryan'ın arkasından gelenler maalesef tutsak Ermenilerin özgürleşmesi meselesinde onun kadar başarılı olamadılar.

Ermenilerin Muhtarı, Şahane Çöl Adamı

6 Eylül 1919'da Adana'da basılan 'Ermenilerin Sesi' gazetesinde şöyle yazıyordu: "Şahane Çöl adamı, muazzam Ruben Heryan, altı aydır geri kalan her şeyi unutmuş bir halde büyük bir gayretle kıyımdan sağ kalan Ermenileri kurtarmaktadır. Aşiret liderleri ona 'Ermenilerin Muhtarı' diyor. Çok az parası kalmışken ve rüşvet vermeden kimseleri kurtarmak mümkün değilken, o yine de Ermeni tutsakları kurtarmak için en küçük fırsatı bile değerlendiriyor."

Döneme ayna tutan mektuplar

Heryan'ın arşivinde bulunan, kendisine gönderilmiş ve Ermeni Soykırımı'nı tasvir eden küçük insan hikâyeler anlatan çok sayıda mektuptan da bahsetmek gerek. Bu mektuplar, Soykırım sırasında ve sonrasında Heryan'ın kurtardığı hayatların ve yaşanan zorlukların anlatıldığı büyük bir yapbozun küçük parçaları. Mektupları yollayanlar Türkler, Kürtler,

Araplar tarafından kaçırmış, taciz ve tecavüz edilmiş, aşağılanmış, katledilmiş kardeşleri, anne-babaları ve çocuklarını bulması ümidiyle Heryan'a yer bilgileri, isimler, dış görünüş özellikleri gibi ayrıntılı bilgiler vermişler.

Kaynak: Agos.com.tr